

UOT: 338.43: 336.7, 336.77

KƏND TƏSƏRRÜFATI İSTEHSALÇILARININ MALİYYƏ VASİTƏLƏRİNƏ ÇIXIŞ İMKANLARININ GENİŞLƏNDİRİLMƏSİ MEXANİZMLƏRİ

Ramil Fəxrəddin oğlu Aliyev

Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzinin doktorantı

e-mail: ramil.aliyev@atm.gov.az

Xülasə

Müasir şəraitdə kənd təsərrüfatının inkişafında istehsalçıların maliyyə vəsaitlərinə çıxışının asanlaşdırılması mühüm rola malikdir. Buna görə də məqalədə aqrar sahədə fəaliyyət göstərən istehsalçıların maliyyəyə çıxışının yaxşılaşdırılması mexanizmlərinə baxılır, bu sahədə nəzəri yanaşmalar şərh olunur.

Eyni zamanda istehsalçıların maliyyə resurslarına, o cümlədən güzəştli kreditlərə əlyətərliyinin daha da genişləndirilməsi imkanları açıqlanır.

***Açar sözlər:** kənd təsərrüfatı maliyyə resursları, maliyyələşmə vəsaitlərinə çıxış, kredit, kredit resursları ilə təminat.*

Giriş

Kənd təsərrüfatı bütün ölkələr üçün, xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün strateji iqtisadi və sosial sektor hesab edilir. Bu sektor üçün hazırlanan strategiyalarda istehsalın inkişafı ilə yanaşı kənd yerlərinin səmərəli istifadəsi və yeni iş yerlərinin yaradılması da hədəf götürülür. Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının öz təsərrüfatlarına sərmayə qoymaları, müasir texnologiyaların mənimsənilməsi və davamlı artıma nail olunması üçün adekvat maliyyə resurslarına çıxış vacibdir. Bununla belə, bir çox kiçik fermerlər maliyyə xidmətlərindən istifadə etməkdə əhəmiyyətli maneələrlə üzləşirlər.

Ümumilikdə kənd təsərrüfatı üçün maliyyə vasitələrinə çıxış fermerlərə və aqrar-ərzaq sektoruna kreditlər, zəmanətlər, aşağı faiz dərəcələri və əlverişli kredit şərtləri kimi daha yaxşı maliyyə imkanları təqdim edir. Bununla əlaqədar olaraq kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə vəsaitlərinə çıxışını genişləndirməyə yönəlmiş müxtəlif mexanizmlərin və bu sahədə dünya ölkələrinin təcrübələrinin araşdırılması maraq kəsb edir.

Aqrar istehsalçıların maliyyə vəsaitlərinə çıxışında çətinliklər və imkanlar: əsas yanaşmalar

Maliyyə resurslarına çıxışın iki ölçüsü var: tələb və təklif [12]. Tələb maliyyə institutları tərəfindən göstərilən xidmətlərlə bağlı seçimi ifadə edir, təklif isə maliyyə xidmətlərinin göstərilməsinə və ya maliyyə vasitəçiliyinə aiddir. Maliyyə xidmətlərinə çıxış nəzəriyyələri maliyyə xidmətlərinə tələbin və maliyyə vasitəçiliyinin ümumi çərçivəsini təmin edir.

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə resurslarına çıxış sahəsində üzləşdikləri çətinliklərin, habelə bu sahədə olan imkanların izahına müxtəlif nəzəri yanaşmalar mövcuddur. Maliyyəyə çıxışla bağlı çətinlikləri təsvir edənlərə ilk növbədə Kənd Yerlərində Maliyyə Bazarının Qeyri-mükəmməl Nəzəriyyəsi (Rural Financial Market Imperfections Theory) aid edilə bilər. Bu nəzəriyyə kənd təsərrüfatında maliyyə xidmətlərinə məhdud çıxışın bazarın mükəmməl olmaması ilə əlaqədar olduğunu göstərir.

Kənd yerlərində banklar və mikromaliyyə institutları kimi yaxşı işləyən maliyyə institutlarının olmaması kənd təsərrüfatı fəaliyyəti üçün kredit, əmanət, sığorta və digər maliyyə alətlərinə qeyri-adekvat çıxışa gətirib çıxarır [11].

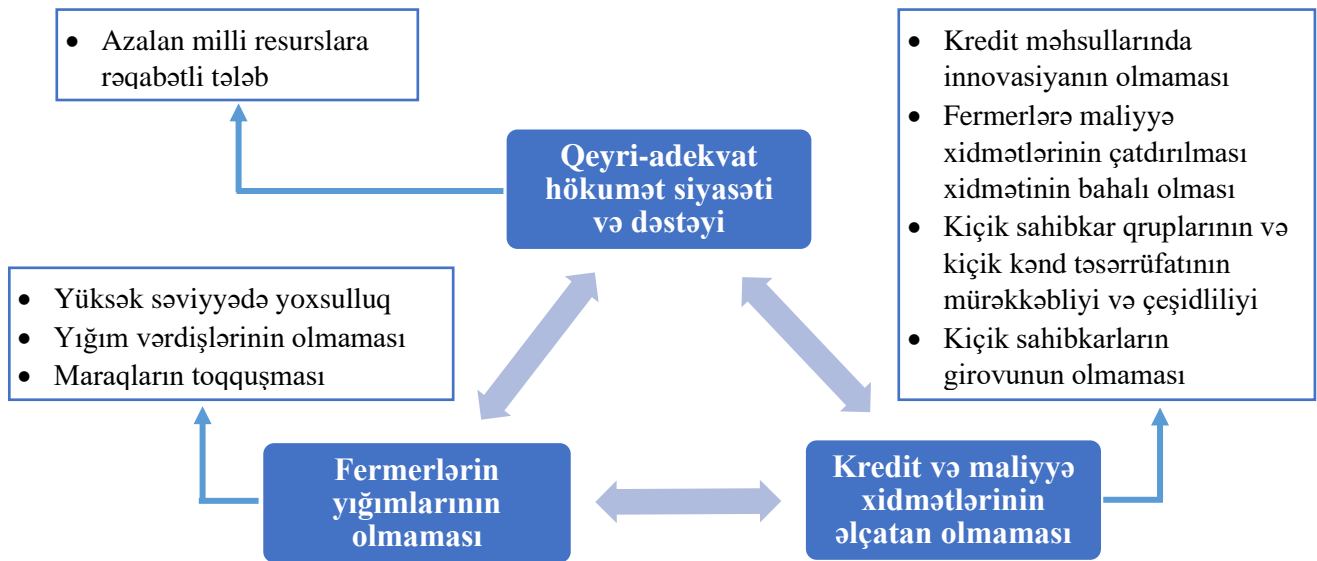
Qeyd edilən istiqamətdə digər yanaşma İnformasiya Asimmetriyası Nəzəriyyəsi (Information Asymmetry Theory) çərçivəsində irəli sürülür. Bu nəzəriyyəyə görə, kənd təsərrüfatında maliyyə alətlərinə çıxışın olmaması kreditorlar və borcalanlar arasında informasiya asimmetriyası ilə şərtlənir. Kreditorlar fermerlərin kredit qabiliyyətinin qiymətləndirilməsində və kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə bağlı risklərin qiymətləndirilməsində çətinliklərlə üzləşə bilər ki, bu da onları maliyyə xidmətləri göstərməkdən çəkindirir. Eynilə fermerlər mövcud maliyyə məhsulları və xidmətləri haqqında məlumat əldə etməkdə çətinlik çəkə bilərlər ki, bu da informasiya boşluğunu daha da artırır [5].

Girov Məhdudiyyətləri Nəzəriyyəsi (Collateral Constraints Theory) maliyyəyə çıxışın çətinliyini girov təminatı ilə bağlayır. Bu nəzəriyyə kənd təsərrüfatı üçün maliyyə alətlərinə çıxışda girovun əhəmiyyətini vurğulayır [13]. Ənənəvi borcverənlər çox vaxt fermerlərə kredit verilməsi ilə bağlı riskləri azaltmaq üçün torpaq və ya digər qiymətli aktivlər kimi girovlar tələb edirlər. Bununla belə, bir çox kiçik fermerlərin kifayət qədər girov təminatı yoxdur, bu da onların kredit və digər maliyyə xidmətləri almaq imkanlarını məhdudlaşdırır.

Tranzaksiya Xərcləri Nəzəriyyəsinə (Transaction Costs Theory) görə isə kənd təsərrüfatında yüksək əməliyyat xərcləri fermerlərin maliyyə alətlərinə çıxışına maneə ola bilər, bu, xüsusilə kiçik fermer təsərrüfatlarına aiddir [10].

Maliyyə resurslarına çıxışla bağlı çətinliklər əsasən inkişaf etməkdə olan ölkələrdə daha qabarıq şəkildə hiss olunur. Belə ölkələrdə fermerlərin maliyyə resurslarına çıxışını çətinləşdirən başlıca səbəblər qeyri-adekvat hökumət siyasəti və dəstək mexanizmi, fermerlərin yığımlarının mövcud olmaması və kredit və maliyyə resurslarının fermerlər üçün əlçatan olmamasıdır. Bu səbəblər bir-biri ilə sıx bağlıdır. Qeyri-adekvat hökumət siyasətinə dövlət büdcəsindən kənd təsərrüfatına ayrılan resursların düzgün şəkildə paylanma mexanizminin tətbiq edilməməsi aid edilir (*Şəkil*).

Şəkil. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə fermerlərin maliyyə resurslarına çıxışını çətinləşdirən amillər

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Kənd təsərrüfatı üçün maliyyə resurslarına çıxışın imkanlarını təsvir edən nəzəriyyələrə Sosial Kapital və İnküziv Maliyyə nəzəriyyələrini aid etmək olar. Sosial Kapital Nəzəriyyəsi (Social Capital Theory) kənd təsərrüfatında maliyyə alətlərinə çıxışda sosial münasibətlərin və əlaqələrin rolunu vurğulayır [9]. Etibar, sosial əlaqələr və icma dəstəyi kimi sosial kapital kredit, əmanət və sığortaya çıxışı asanlaşdırır bilər. Məsələn, sıx bağlı icmalar daxilində qeyri-rəsmi kreditləşmə razılaşmaları fermerlərə formal maliyyə məhdudiyyətlərini aradan qaldırmağa kömək edə bilər.

İnküziv Maliyyə Nəzəriyyəsi (Inclusive Finance Theory) isə inküziv maliyyə, kiçik miqyaslı fermerlər də daxil olmaqla kifayət qədər xidmət göstərilməyən və təcrid olunmuş əhali üçün maliyyə çıxışının və xidmətlərin təşviqinə diqqət yetirir. Bu nəzəriyyə fermerlərin xüsusi ehtiyaclarına cavab verən inküziv maliyyə sistemlərinin layihələndirilməsi və tətbiqinin vacibliyini vurğulayır [8]. Həmçinin kənd təsərrüfatında maliyyə alətlərinə çıxışı artırmaq üçün innovativ maliyyə məhsulları, texnologiyaya əsaslanan həllər və dəstəkləyici siyasətləri müdafiə edir.

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə vasitələrinə çıxışının asanlaşdırılması üzrə fəaliyyətlər

Dünya praktikası nəzərə alınmaqla kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün maliyyə vasitələrinə çıxışın asanlaşdırılması istiqamətləri kimi aşağıdakıları göstərmək olar:

Xüsusi maliyyə strukturlarının yaradılması: Maliyyə təşkilatlarının təqdim etdiyi xidmətlərə əlçatanlığın genişləndirilməsi kiçik fermerlərin və kənd sahibkarlarının maliyyə vəsaitlərinə çıxışını əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırır bilər. Həmin maliyyə institutları yerli təsərrüfatların ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış kiçik kreditlər, əmanət hesabları və digər maliyyə xidmətləri göstərmək üzrə ixtisaslaşmışlar.

Kredit zəmanət sxemlərinin formalaşdırılması: Hökumətlər və ya ixtisaslaşmış qurumlar kənd təsərrüfatı istehsalçılarına kredit verilməsində qəbul edilən riskləri azaltmaq üçün kredit zəmanəti sxemləri yarada bilərlər. Bu sxemlər kreditçülərə zəmanət və ya sığorta təmin edərək onları kifayət

qədər girov və ya kredit tarixçəsi olmayan fermerlərə kredit verməyə təşviq edir. Zəmanətlər fermerlərin kredit almaq şanslarını artırır.

Kənd təsərrüfatının inkişafı fondları: Hökumətlər fermerlərə subsidiyalaşdırılmış kreditlər və ya qrantlar verən xüsusi kənd təsərrüfatının inkişafı fondları yarada bilərlər. Bu fondlar xüsusi kənd təsərrüfatı sektorlarının və ya təşəbbüslərin, məsələn, üzvi əkinçilik, kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı və ya dayanıqlı kənd təsərrüfatının dəstəklənməsinə yönəlir, prioritet sahələrə investisiyaları təşviq etmək üçün əlverişli şərtlərlə maliyyə resursları təklif edirlər.

Maliyyə savadlılığı və potensialın gücləndirilməsi: Maliyyə savadlılığının artırılması və fermerlərin maliyyə idarəetmə bacarıqlarının formalaşdırılması maliyyə vəsaitlərinə çıxış əldə etmək və onlardan səmərəli istifadə üçün vacibdir. Təlim proqramları, seminarlar və resurslar fermerlərə maliyyə anlayışlarını anlamağa, uçotun aparılması təcrübələrini təkmilləşdirməyə və əsaslandırılmış maliyyə qərarları qəbul etməyə kömək edə bilər.

Kənd təsərrüfatı sığortası proqramları: Hökumətlər və özəl sığortaçılar fermerləri məhsul çatışmazlığı, mal-qara xəstəlikləri və ya ekstremal hava hadisələri kimi müxtəlif risklərdən qoruyan kənd təsərrüfatı sığortası proqramları yarada və təşviq edə bilərlər. Əlçatan və əlverişli sığorta təminatı fermerlərə riskləri idarə etməyə və maliyyə sabitliyini təmin etməyə kömək edir.

Dövlət-özəl tərəfdaşlığı: Dövlət və özəl sektor arasında birgə fəaliyyətlər kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə vəsaitlərinə çıxışını artırmağa imkan verir. Dövlət-özəl tərəfdaşlığı çərçivəsində innovativ maliyyə həllərini inkişaf etdirmək, kənd təsərrüfatı kreditləşməsinə genişləndirmək və kəndlərin inkişafına dəstək vermək üçün hər iki sektorun təcrübə və resurslarından istifadə edilə bilər.

Texnologiya və rəqəmsal platformalar: Mobil bankçılıq, rəqəmsal kredit platformaları və ya onlayn bazarlar kimi texnologiyaya əsaslanan həllər ucqar və ya az xidmət göstərilən ərazilərdə fermerlərin maliyyə vəsaitlərinə çıxışını yaxşılaşdırmağa imkan verir. Rəqəmsal maliyyə xidmətləri fermerlərə maliyyə əməliyyatları aparmağa, kreditlər əldə etməyə və maliyyələrini rahat şəkildə idarə etməyə imkan verir.

Bu istiqamətlər maliyyə inklüzivliyini təşviq edən, maliyyələşdirmə üçün maneələri azaldan və kənd təsərrüfatı istehsalçılarına öz əməliyyatlarına investisiya qoymaq, məhsuldarlığı artırmaq və davamlı kənd təsərrüfatının inkişafına nail olmaq üçün imkanlar yaradan əlverişli mühit yaratmaq məqsədi daşıyır.

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının güzəştli kreditlərlə təminatı

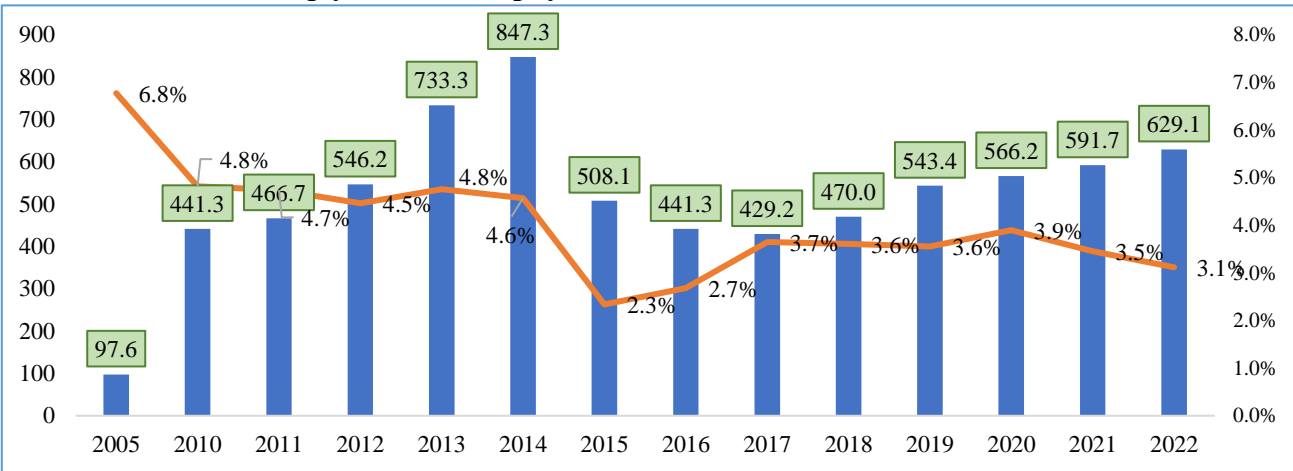
Kənd təsərrüfatında maliyyə alətlərinə fermerlərin və kənd təsərrüfatı bizneslərinin maliyyə ehtiyaclarını və problemlərini həll etmək üçün nəzərdə tutulmuş bir sıra alət və mexanizmlər aiddir. Müxtəlif mənbələr hesabına təmin edilən kreditlər, subsidiyalar, faktoring və forfeyting müqavilələri, sığorta, anbar çekləri ən çox istifadə edilən alətlərdəndir. Bu alətlər kapitala çıxışı asanlaşdırmaq, maliyyə risklərini idarə etmək, kənd təsərrüfatı əməliyyatlarının maliyyə dayanıqlılığını və böyüməsini dəstəkləmək məqsədi daşıyır. Qeyd edilən alətlər arasında kredit mühüm yer tutur. Kredit yolu ilə alınan vəsaitlər fermerlərə dövrü vəsaitləri, kapital və torpaq satın almaq, məhsul yığımını həyata keçirmək, marketinq və fəaliyyətlərini davam etdirmək üçün lazım olan digər işlərin görülməsi üçün istifadə edilir.

Dövlətlər kənd təsərrüfatı istehsalçılarına dəstək məqsədi ilə borclanma xərclərini azaltmaq üçün müdaxilə edirlər. Dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına fermerlər güzəştli (aşağı faizli və uzunmüddətli) kreditlərlə təmin edilir. Kredit güzəştləri müxtəlif formalarda mövcud ola bilər: aşağı

faiz dərəcələri, ödəmə müddətinin uzadılması, borcun silinməsi və kənd təsərrüfatı kreditləri üzrə dövlət zəmanətləri. Aşağı faiz dərəcələri kənd təsərrüfatı istehsalçılarına maliyyə resurslarına çıxışı daha da asanlaşdırır, əlçatan edir və istehsalçı həmin resursa görə daha aşağı qiymət ödəyir.

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı sektorunun kreditlərə çıxışının asanlaşdırılması isitqamətində müvafiq tədbirlər həyata keçirilir. **Qrafik 1**-də ölkə üzrə cəmi kredit qoyuluşlarında kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq sektorunun həcmi və payı təqdim edilmişdir. Qrafikdən aydın görüldüyü kimi, kənd təsərrüfatı kreditlərinin ümumi həcmində və payında uzunmüddətli dövrdə dalğalanmalar müşahidə edilir. Eyni zamanda son illərdə kreditlərin həcmi ardıcıl olaraq yüksəlir.

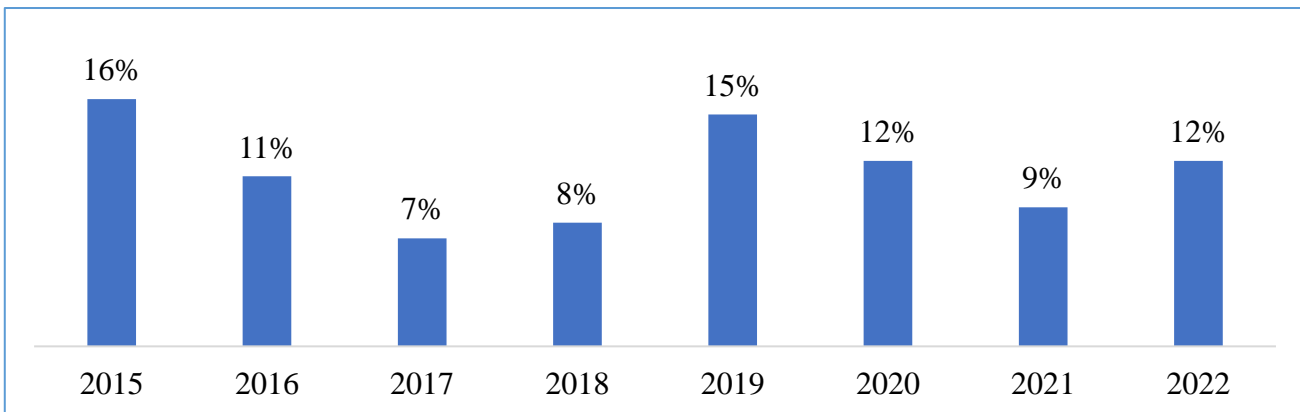
Qrafik 1. Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq sektorunun kredit portfelinin həcmi və cəmi kredit qoyuluşlarında payı

Mənbə: Mərkəzi Bank

Kreditdən istifadə edən kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı sahəsində fəaliyyət göstərən təsərrüfatların kreditdən istifadə göstəricisi barədə məlumat **Qrafik 2**-də təqdim edilmişdir.

Qrafik 2. Kreditdən istifadə edən kənd təsərrüfatı istehsalçıların payı

Mənbə: Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzi

2015-ci ildən sonrakı dövr ərzində kredit qoyuluşunun həcmində təqribən 20% artım müşahidə edilsə də, kreditdən istifadə edən təsərrüfatların sayında davamlı artım olmamışdır. Bu, ölkədə kənd təsərrüfatı sektorunda fəaliyyət göstərən təsərrüfatların maliyyə vasitələrinə çıxışla bağlı yuxarıda

sadalanan məhdudiyyətlərinin olmasının göstəricisi ola bilər. Belə tendensiyaların aradan qaldırılmasında bu sektorda fəaliyyət göstərənlərin güzəştli şərtlərlə kredit resurslarına çıxışının daha da asanlaşdırılması istiqamətində tədbirlərin genişləndirilməsi yeni imkanlar yarada bilər.

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı sektorunda fəaliyyət göstərən təsərrüfatlara güzəştli kreditlərin verilməsi Sahibkarlığın İnkişafı Fondu (SİF) və Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyi (AKİA) vasitəsi ilə həyata keçirilir. Dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlər aşağı faiz dərəcələri olmaqla bu qurumların vasitəçiliyi ilə kommersiya bankları vasitəsilə kənd təsərrüfatı sektoruna yönəldilir. Kredit üçün tələb olunan şərtlər və faiz dərəcələri vəsaiti təmin edən qurumlar tərəfindən müəyyən edilir.

SİF-in əsas fəaliyyəti sahibkarlıq subyektlərinə aşağı faizlə maliyyə dəstəyinin göstərilməsindən ibarətdir. SİF tərəfindən 5%-dək 10 il müddətli güzəştli kreditlər (güzəşt müddəti kredit müddətinin yarısı qədər ola bilər) təqdim edilir. Kiçik həcmli kreditlər - 5-50 min manat arasında olan kreditlər 3 ilədək, orta həcmli - 1 milyon manatadək olan kreditlər 5 il müddətində, iri həcmli kreditlər - 10 milyon manatadək kreditlər isə 10 il müddətinə verilir.

AKİA aqrar bölmədə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərə dövlət dəstəyi məqsədilə kreditlərin cəlb edilməsi və təyinatı üzrə istifadəsini təmin edir. Agentlik tərəfindən 36 aya qədər güzəşt müddəti olan kreditlər 7%-dək (kooperativlər üçün 5%-dək) şərti ilə təqdim edilir. Qurum tərəfindən kiçikhəcmli kreditlər 15-30 min manat, ortahəcmli kreditlər 30-100 min manat arasında olmaqla 3 ilədək, 100-200 min manat arasında olan irihəcmli kreditlər isə 5 ilədək müddətdə verilir. *Cədvəldə* 2007-2022-ci illər ərzində AKİA və SİF tərəfindən təqdim edilən güzəştli kreditlərin həcmi göstərilmişdir.

Cədvəl. Kənd təsərrüfatı istehsalçılarna verilən güzəştli kreditlərin həcmi

İllər	AKİA, mln. manat	SİF, mln. manat	Cəmi güzəştli kreditlər, mln. manat	Güzəştli kreditlərin kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq sektoru üzrə kredit portfelində payı
2007	5	-	5	3%
2008	5	29	34	13%
2009	11	23	34	9%
2010	13	56	69	16%
2011	17	70	87	19%
2012	15	100	115	21%
2013	18	150	167	23%
2014	15	164	179	21%
2015	16	158	174	34%
2016	11	121	132	30%
2017	10	94	103	24%
2018	11	95	106	23%
2019	21	96	117	22%
2020	48	57	104	18%
2021	29	68	97	16%
2022	74	99	173	28%

Mənbə: AKİA və SİF

Bu illər ərzində güzəştli kreditlərin payı ən yüksək həddə 2015-ci ildə olmuşdur. Belə ki, kənd təsərrüfatına yönəldilən kreditlərin cəmi 34%-i güzəştli şərtlərlə təqdim edilmişdir.

Mərkəzi Bankın məlumatlarına əsasən, 2022-ci ildə kommersiya bankları tərəfindən milli valyutada verilən kreditlərin orta faiz dərəcəsi 14,3% təşkil etmişdir. Bu faiz göstəricisi ilə müqayisədə hər 2 dövlət qurumu tərəfindən təqdim edilən güzəştli kreditlərin kənd təsərrüfatı sahəsində fəaliyyət göstərən təsərrüfatlar üçün daha əlverişli olduğunu söyləyə bilərik. Kənd təsərrüfatı sahəsində gəlirliliyin digər sahələrlə müqayisədə daha az olduğu nəzərə alınarsa, bu faiz dərəcələrinin fermerlər üçün ödəniləbilən həddə olduğunu demək mümkündür.

Eyni zamanda SİF və AKİA tərəfindən təqdim edilmiş güzəştli kreditin mütləq və nisbi həcmi kifayət qədər yüksək deyil. 2021-ci ildə kənd təsərrüfatı sahəsinə yönəldilmiş 592 milyon manat kreditin yalnız 16%-i (97 milyon manat) güzəştli kredit olmuşdur. 2022-ci ildə isə bu göstərici artaraq 173.5 milyon manata yüksəlmişdir.

Güzəştli kreditin həcmnin artırılması ilə bağlı olaraq dünya təcrübəsində kommersiya kreditlərinin faizlərinin dövlət tərəfindən subsidiyalaşdırılması və kredit zəmanət mexanizmi geniş istifadə edilir.

Kənd təsərrüfatında faizlərin subsidiyalaşdırılması hökumət və ya digər qurumlar tərəfindən fermerlərə və ya kənd təsərrüfatı bizneslərinə verilən maliyyə dəstəyi mexanizminə aid edilir. Bu, xüsusi olaraq kənd təsərrüfatı məqsədləri üçün nəzərdə tutulmuş kreditlər və ya kredit vəsaitləri üzrə faiz dərəcələrinin azaldılmasını nəzərdə tutur. Subsidiya borclanmağı fermerlər üçün daha əlverişli və əlçatan etməklə kənd təsərrüfatının inkişafını təşviq məqsədi daşıyır. Faiz dərəcəsi üzrə subsidiyalar adətən dövlət qurumları, kənd təsərrüfatının inkişafı bankları və ya ixtisaslaşmış kənd təsərrüfatı kredit təşkilatları arasında əməkdaşlıq yolu ilə həyata keçirilir.

Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının kreditə çıxışının asanlaşdırılması məqsədi ilə dövlət tərəfindən kreditlərə zəmanətlər təqdim edilir. Fermerlər üçün zəmanət sxemi maliyyə institutları tərəfindən veriləcək kreditlər üçün dövlət tərəfindən kredit dəyərinin müəyyən hissəsi qədər təminat təklif edilir. Kredit zəmanəti mexanizmi borc verənlərə borc alan tərəfindən borcun ödənilməməsi halında kredit məbləğinin müəyyən faizinin ödəniləcəyinə dair zəmanət verməklə bu məsələni həll edir. Bu sistem xüsusilə yeni fəaliyyətə başlamış, gənc fermerlər üçün böyük dəstək hesab edilir. Belə olduğu halda daha çox fermerin ucuz maliyyə resurslarına birbaşa olaraq çıxmaq imkanı yaranır.

Bu zəmanət adətən hökumət və ya dövlət qurumu tərəfindən dəstəklənən ixtisaslaşmış qurum tərəfindən təmin edilir. Zəmanət kreditör üçün sığorta forması kimi çıxış edir, onların riskə məruz qalmalarını azaldır və kənd təsərrüfatı borcalanlarına kredit vermələrinə inam yaradır.

Kredit zəmanəti mexanizminin mövcudluğu ilə maliyyə institutları potensial itkilərdən qorunma səviyyəsinə malik olduğu üçün fermerlərə və kənd təsərrüfatı bizneslərinə kredit verməyə daha həvəslidirlər. Bu öz növbəsində fermerlərin kreditə çıxış imkanlarını yaxşılaşdırır, onlara avadanlıq, toxum, gübrə almağa, torpaqların işlənməsi və ya digər əməliyyatlar üçün zəruri xərcləri qarşılamağa, digər kənd təsərrüfatı məhsullarına investisiya qoymağa imkan verir.

Ölkəmizdə kommersiya kreditlərinin faizlərinin dövlət tərəfindən subsidiyalaşdırılmasının və kredit zəmanət mexanizminin yaradılmasının, inkişaf etdirilməsinin məqsədəuyğun olacağını düşünürük. Bu yolla daha çox kənd təsərrüfatı subyekti kredit resurslarına çıxış imkanı əldə edəcəkdir.

Nəticə

Müasir şəraitdə kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə resurslarına olan ehtiyaclarının ödənilməsində bu sahədə xüsusi mexanizmlərin yaradılması əhəmiyyətli rol oynayır. Azərbaycanda bu istiqamətdə son zamanlarda zəruri tədbirlər həyata keçirilir. İlk növbədə kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün güzəştli şərtlərlə kreditlərin təmin edilməsi mexanizmləri formalaşdırılmışdır. Ölkəmizdə güzəştli kreditlərin təmin edilməsi mexanizmləri kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə resurslarına çıxışının yaxşılaşdırılmasına kömək edir. Eyni zamanda dünya təcrübəsi nəzərə alınmaqla kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə təminatının yaxşılaşdırılması üçün kommersiya kreditlərinin faizlərinin dövlət tərəfindən subsidiyalaşdırılması təcrübəsindən istifadə edilməsi məqsəduyğundur. Bununla yanaşı, kredit zəmanət mexanizmlərinin inkişaf etdirilməsi sahəsində xarici ölkələrin mütərəqqi təcrübələrinin tətbiq edilməsi kənd təsərrüfatı istehsalçılarının maliyyə resurslarına çıxışının asanlaşdırılmasına müsbət təsir göstərəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Access to credit and financial instruments in agriculture.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586677/EPRS_BRI\(2016\)586677_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586677/EPRS_BRI(2016)586677_EN.pdf)
2. Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığın İnkişafı Fondunun illik hesabatı – 2022.
<https://edf.gov.az/site/goto2/101>
3. Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyinin illik hesabatı – 2021.
<http://www.akia.gov.az/az/content/9-250.html>
4. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, Kredit qoyuluşlarının sahələr üzrə strukturu.
<https://www.cbar.az/page-42/monetary-indicators>
5. Ayat Ullah, Muhammad Arshad, 2020 Information asymmetry, input markets, adoption of innovations and agricultural land use in Khyber Pakhtunkhwa, Pakistan
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837718312493>
6. Calvin Miller, Linda Jones - Agricultural Value Chain Finance, Tools and lessons, FAO - 2010
<https://www.fao.org/sustainable-food-value-chains/library/details/zh/c/267117/>
7. Credit Guarantee Systems for Agriculture and Rural Enterprise Development. Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome, 2013.
<https://www.fao.org/3/i3123e/i3123e00.pdf>
8. David Mhlanga “Financial Inclusion in Agriculture: Lessons from Zimbabwe”, 2021.
https://www.researchgate.net/publication/354699722_FINANCIAL_INCLUSION_IN_AGRICULTURE_LESSONS_FROM_ZIMBABWE
9. Maria Riviera. “The role of social capital in agricultural and rural development: Lessons learnt from case studies in seven countries”, 2018.
https://www.researchgate.net/publication/325762013_The_role_of_social_capital_in_agricultural_and_rural_development_Lessons_learned_from_case_studies_in_seven_countries
10. Norsida Man. “The Role and Importance of the Transactions Costs Theory in Agricultural Contracting Area: an Appraisal of Selected Empirical Studies”, 2017.
https://www.researchgate.net/publication/313370465_The_Role_and_Importance_of_the_Transactions_Costs_Theory_in_Agricultural_Contracting_Area_an_Appraisal_of_Selected_Empirical_Studies

11. Pierre-Richard Agénor. “Capital-Market Imperfections and The Macroeconomic Dynamics Of Small Indebted Economies”. <https://ies.princeton.edu/pdf/S82.pdf>
12. Stijn Claessens, 2006, Access to Financial Services: A Review of the Issues and Public Policy Objectives
https://www.researchgate.net/publication/5217978_Access_to_Financial_Services_A_Review_of_the_Issues_and_Public_Policy_Objectives
13. Waqar Akram. “Agricultural credit constraints and borrowing behavior of farmers in Rural Punjab”, 2008.
https://www.researchgate.net/publication/241765501_Agricultural_credit_constraints_and_borrowing_behavior_of_farmers_in_Rural_Punjab
14. World Bank. “How to Address Unique Risks in Agriculture Credit Guarantee Schemes”, 2019.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/990041591247465912/text/How-to-Address-Unique-Risks-in-Agriculture-Credit-Guarantee-Schemes-Lessons-Learned-from-Credit-Guarantees-for-Agriculture.txt>

R.F. Aliyev

Ph.D. student of the Agricultural Research Center

Mechanisms for expanding access to financial means of agricultural producers

Abstract

Facilitating producers' access to financial resources plays an important role in the development of agriculture in modern conditions. The article examines the mechanisms of improving access to finance for producers operating in the agricultural sector. Theoretical approaches in this field are explained. At the same time, the possibilities of further expansion of producers' access to financial resources, including preferential loans, are revealed.

Keywords: *agricultural financial resources, access to financing, credit, provision of credit resources.*

Р.Ф. Алиев

Докторант Центра аграрных исследований

Механизмы расширения доступа к финансовым средствам сельскохозяйственных производителей

Резюме

Облегчение доступа производителей к финансовым ресурсам играет важную роль в развитии сельского хозяйства в современных условиях. В статье рассматриваются механизмы улучшения доступа к финансам для производителей, работающих в аграрной

сфере. Объясняются теоретические подходы в этой области. При этом раскрываются возможности дальнейшего расширения доступа производителей к финансовым ресурсам, в том числе льготным кредитам.

Ключевые слова: *финансовые ресурсы сельского хозяйства, доступ к финансированию, кредит, предоставление кредитных ресурсов.*